

STM 1974:2

SÄMUS – musiklärarutbildning på försök

Av Stig-Magnus Thorsén

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

SÄMUS – musiklärarutbildning på försök

Av Stig-Magnus Thorsén

Särskild ämnesutbildning i musik (SÄMUS) kallas den utbildning av musklärare, som på försök bedrivs i Göteborg och Malmö. OMUS – Organisationskommittén för högre musikutbildning – står för detta experiment, vars utveckling kan få avgörande betydelse för den framtida musklärarutbildningen i Sverige. Denna rapport skall ge en glimt av det som prövas, men också teckna bakgrunden till det speciella förhållande som vuxit fram mellan OMUS och SÄMUS.

Det nya på SÄMUS är dels undervisningsformerna och ämnena, som vill ge den blivande muskläraren bättre förutsättningar att klara undervisning med bl. a. nya läroplaner i dagens skola, dels en helt ny organisation av studierna, som skall anpassa musklärarnas utbildning till den gängse lärarutbildningen vid universitetens filosofiska fakultet.

1968 års lärarutbildningskommitté och SÄMUS

SÄMUS bygger på Lärarutbildningskommitténs (LUK:s) förslag till ny utbildning för alla övningslärare. LUK:s betänkande kom 1973, men redan 1971 fanns tillräckligt underlag för att OMUS skulle begära hos departementet att få starta SÄMUS enligt LUK:s idéer.

Denna studieordning, som alltså redan nu tillämpas för utbildning av lärare i s. k. läroämnena – innebär att *alla* lärare på grundskolans högstadium och på gymnasiet skall undervisa i *två* ämnen. Utbildning av s. k. övningslärare som undervisar i enbart musik, gymnastik, slöjd eller teckning skall försvinna. Efter genomgången gymnasieskola (3-årig) skall man inhämta ämnesteoritiska kunskaper och färdigheter i två ämnen under 2–3 terminer per ämne. Därefter skall man under ett lärarhögskoleår få lära sig metodik, pedagogik och genomgå praktik i sina två ämnen. De ämnen som tillåts i kombination med musik är för närvarande historia, svenska, matematik och engelska (i LUK:s förslag breddat till tyska, franska och gymnastik).

Elever och lärare vid SÄMUS har i sitt remissvar på LUK-betänkandet (våren 1973) reagerat mot bl. a. de två bärande idéerna: den korta studietiden för ämnet musik samt särskiljandet av teori och metodik/pedagogik/praktik. Debatten om LUK går vidare, och någon proposition om ändring av övningslärarutbildningen är ännu inte framlagd.

För musik fungerar LUK-modellen i praktiken så, att man med utgångspunkt från gymnasiets musikkunskaper i princip skall lära sig allt om musik på tre terminer, så att det sitter i både huvudet och händerna. Man kan frivilligt välja en fjärde tilläggstermin, vilket också större delen av eleverna gör. Det är dock ingen

överdrift att påstå att allt på skolan präglas av det som – av OMUS tillsatta utvärderare – kallas SÄMUS-stressen. En jämförelse mellan studieplanen, som i korthet beskrivs nedan och den traditionella musiklärarutbildningen på 4 år talar sitt tydliga språk.

Vi har inte så stor erfarenhet av förhållandet mellan ämnesstudierna och lärarhögskoleåret, men hittills har vi inte funnit något som talar *för* denna tudelning. (För närvarande saknas dessutom allt samarbete mellan SÄMUS och Lärarhögskolan i Göteborg, vilket gör att metodik/pedagogik/praktik-delen helt hänger i luften.) Det är t. ex. absurt att först teoretiskt studera ensemblespel och sedan lära sig spela ensemble i praktiken. Musik är ju inte en intellektuell kunskap på samma sätt som t. ex. matematik eller engelska. Musik är ett socialt fenomen, som inte låter sig pressas in i ett effektivt, billigt och produktionsanpassat utbildningssystem, utan att ämnet påverkas.

Experimentets utformning

I mars 1971 ombads Jan Ling att bli försöksledare för SÄMUS. Han samlade kring sig en grupp som skissade utformningen av skolan. I juni genomfördes inträdesprov och i augusti 1971 började den första kullen på 24 elever i Göteborg. Från och med höstterminen 1972 tas 24 elever in per termin i Göteborg. Hösten 1973 utvidgades försöket till Malmö där Sixten Nordström blev försöksledare. Vid SÄMUS-Malmö kommer man i fortsättningen att ta in 24 elever per år. (Denna artikel bygger huvudsakligen på erfarenheter och fakta från SÄMUS-Göteborg.)

Min egen upplevelse av skolan är kluven. Man kastas från samarbete och arbetsglädje till stress och en känsla av otillräcklighet. Undervisningen vill täcka många aspekter och många genrer, men det saknas material. Samtal och »jam» sker naturligt mellan elever och lärare, medan den byråkratiska förbistringen är stor mellan OMUS och SÄMUS. Men allt är lika lärorikt. På pappret – i studieplanen – står:

Musikhistoria med musiksociologi och musiketnologi
Körsång, ensemblespel och ensembleledning
Gehörsskolning och satslära med instrumentation
Vokala färdigheter
Instrumentala färdigheter
Rytmik
Ljudlära och musikpsykologi
Ljudlaborationer
Fritt val

Dessa kurser läses parallellt, vilket ger en arbetsvecka på ca 20 schemabundna lektioner.

Bakom kursrubrikerna döljer sig följande:

Musikhistoria med musiksociologi och musiketnologi. För att inrikta undervisningen på klassrumssituationen har man i konsekvens med grundskolans läroplan satsat på s. k. arbetsrådesmetodik, dvs. i block om 4–5 veckor blandas föreläsningar,

grupparbeten och redovisningar. Man hinner inte lära sig allt man vill, men man får inspiration och en metod att lära sig vad man vill. Man lär sig att samarbeta och att lära ut. Första terminen ägnas åt utomeuropeiska kulturer plus västerlandets gryning. Andra terminen sveper från flerstämmighetens uppkomst till dragspel och Mahler. Och tredje terminen studeras dagens musiksamhälle. Varje vecka används några lektioner för verkanalys. Olika arbetsområden kan få olika slagsida alltefter-som de integreras med skolans övriga kurser: gehör, rytmik, ensemblespel, ljudlära etc.

Körsång och ensemblespel vill ge erfarenhet av olika genrer – notbundna och improvisatoriska. Man försöker undvika att eleverna spelar på sina huvudinstrument för att skapa större beredskap och vana vid olika instrument. Integration med musikhistoria innebär en i det praktiska musicerandet rotad repertoarkunskap. Integration med satslära ger eleverna möjlighet att pröva egna arrangemang och kompositioner. Ett ständigt återkommande problem är förstås balansgången mellan att vilja spela och sjunga tekniskt stimulerande musik och att arbeta med för den kommande läraruppgiften matnyttigt material.

I ensembleledningen arbetar man – förutom med rena dirigeringsuppgifter – också med uppbyggnad och ledning av kollektiv improvisation.

Gehörsskolningen innebär traditionella gehoörsövningar, men också intensivt arbete med transkriptionsövningar inom alla genrer från utomeuropeisk musik till pop.

Satslära med instrumentation blir ofta individuellt anpassad för att fylla kunskapsluckor, men övningar i att skriva arrangemang för klassrumsbruk står i förgrunden.

I vokala färdigheter läggs grunden för en behärskning av rösten i tal och sång, men ämnet utnyttjas också för att få praktisk repertoarbredd och för att utveckla vokal improvisation.

Instrumentala färdigheter står för obligatoriskt piano och gitarr, med tonvikt lagd på ackompanjemangsspel. Denna kurs tar kanske den största delen av elevernas fritid i anspråk.

I rytmik tränar man kroppens uttrycksmedel i avslappningsövningar, kontaktövningar, skapande dramatik och dans i alla former.

Ljudlära med musikpsykologi skall ge grundkunskaper i akustik, ljudteknik och ljudupplevelse och vara en förberedelse till den ljudskapande verksamheten i kursen *Ljudlaborationer*. I grundskolans läroplan (Lgr 69) beskrivs det nya ämnet ljudlaborationer, och i motsvarande kurs på SÄMUS skapar man ljud *tillsammans* med bilder, texter, rörelse, dramatik, film etc. Med hjälp av en skolas AV-hjälpmiddel – bandspelare, dia- och overheadprojektorer – kan man lyssna på, titta på och undersöka omvärlden. Man lär sig på så sätt handskas med nya uttryckssätt och nya medier. På SÄMUS ges dessutom utbildning på mer avancerad apparatur: synthesizer, mixer, ljud- och TV-studio.

Ämnet *fritt val* används av eleverna för att individuellt komplettera sina övriga lektioner med t. ex. klassiskt piano, låtspel, flöjt eller elektronmusikkomposition.

Utänför schemat har vidare den nära kontakten mellan OMUS och SÄMUS och den debatt som förs kring allmänna utbildningsfrågor gett elever och lärare en unik chans till medvetenhet om och praktisk erfarenhet av svensk skolpolitik.

Organisationskommittén för högre musikutbildning och SÄMUS

Samtalen mellan OMUS och SÄMUS har gått smärtfritt, när det gäller utformningen av undervisningen. Skolan har kunnat utvecklas, tack vare att man fått fria händer att välja lärare och kursinnehåll.

Det finns dock två speciella frågor som på ett genomgripande sätt skapat en motsättning mellan OMUS och SÄMUS: skolans inre styrelseform (dvs. stormötets status) och betygsfrågan (dvs. graderade eller icke graderade betyg).

OMUS' kritik av stormötet har falnat, och man har på SÄMUS i Göteborg med OMUS' goda minne utvecklat en styrelseform, som innebär att åtskilliga frågor debatteras och beslutas av elever, lärare och övrig personal i ett gemensamt forum. Detta s. k. stormöte låter löpande ärenden skötas av ett arbetsutskott på 9 personer. I lärarkollegier, terminskurs- och gruppmöten förbereds debatten för de beslut, som fattas på stormötena var 3:e vecka. Intresset för stormötena är levande, som en konsekvens av att alla är delaktiga i utformningen och fastställandet av bl. a. den lokala studieplanen. Skolan har därmed en inbyggd garanti för att pedagogiken inte skall stagnera. Många demokratiska problem återstår, men man har fått ramar att lösa dem inom.

Stormötet är *en* förutsättning för skolans unika arbetsmiljö. Det delvis uppfyllda hoppet om frihet från betyg som »morot och piska» är en annan.

I studieplanen står: »... Betyg i varje kurs och del av kurs bestäms av lärare som utbildningsledningen i särskild ordning utsett. Bedömningen görs med något av betygen ej godkänd, godkänd och väl godkänd, såvida ej OMUS för viss kurs eller del av kurs medgivit att endast betygsgraderna ej godkänd och godkänd får användas. Godkänt prov på kurs om högst två poäng bedöms med betyget godkänd.

Studerande som godkänts i samtliga prov på alla kurser i studiekursen får som ett sammanfattningsbetyg för studiekursen något av betygen godkänd eller väl godkänd. Betyg för studiekursen bedöms av utbildningsledare.»

Redan under det första läsåret 1971-72 startade diskussioner på SÄMUS om huruvida det var förenligt med arbetssituationen på skolan att differentiera eleverna i godkända och väl godkända. Allteftersom undervisningen formades i de olika ämnena, upptäckte lärarna hur svårt det var att formulera normer för gränsen mellan godkänd och väl godkänd. Undervisningsmetoderna med tonvikt lagd på grupparbeten och ämnesintegration försvårade bedömningen. Man hade behov av att få experimentera med undervisningsformer och kursinnehåll utan att vara låst av att eleverna skulle bedömas efter ett differentierat betygssystem. Eftersom skolan bars upp av ett samarbete mellan elever och mellan lärare och elever, var man rädd för att konkurrens om betyg skulle förstöra skolans anda. Alla eleverna får automatiskt plats på lärarhögskolan, och eftersom det i dagens läge råder en stor brist på utbildade musklärare, ansåg eleverna att de intet hade att förlora på att alla fick samma avgångsbetyg. Skolan har till uppgift att utbilda musklärare, och har man utbildat en godkänd musklärare, så ingår det inte i skolans uppgift att bestämma vem som skall vinna en eventuell framtida konkurrens om ett visst jobb.

I januari 1973 skulle den första kullen »utexamineras», och man ansökte då hos OMUS om dispens från den differentierade betygssättningen. I januari 1973 till-

styrkte OMUS mycket motvilligt dispensen, och de godkända av de första SÄMUS-eleverna lämnade skolan med ett intyg på godkända musklärarkvalifikationer.

I samband med omarbetningen av studieplanen under våren 1973 ansökte alla lärare om dispens från den 3-gradiga skalan för varje ämne under resten av försöksperioden. I ansökningarna argumenterades utifrån de olika ämnenas speciella förutsättningar i betygssättningen, men där fanns också vissa gemensamma skäl som återkom i alla dispensansökningarna:

1. Svårigheter att målbeskriva väl godkänd-gränsen.
2. Önskan att få experimentera med undervisningsformer, varvid speciellt grupparbetena försvårade bedömningen.
3. Den korta studietiden.
4. Risk för sned inriktning av studierna inom och mellan ämnena i samband med jakten efter spetsar.

Detta var för 2 år sedan, men fortfarande är frågan inte löst. Lärare och elever vid SÄMUS har överöst OMUS med argument om motsättningen mellan Lgr 69:s krav på samarbete i skolan och betygskonkurrensen. Vi har genomfört preliminär betygssättning med ett diskussionsunderlag, för att visa på de betygstekniska svårigheterna vid vår skola. En av OMUS tillsatt expertgrupp har visat på det orimliga i att sätta betyg på så kort studietid. Men OMUS har vägrat att svara på argumenteringen. Under hänvisning till att vi måste anpassa skolan till det rådande betygssystemet har allas synpunkter avfärdats. Att SÄMUS önskar slippa konkurrensmomentet på skolan har OMUS tagit till intäkt för att hela affären skulle ha styrts av en liten klick med politiska syften.

Ur händerna på OMUS har hittills tre kullar fått lämna skolan utan graderade betyg, men OMUS insisterar fortfarande på att det ska gå att skilja ut bra blivande musklärare från dåliga, om man bara vill. Konfrontationen har drivits så långt, att OMUS i våras tillsatte en arbetsgrupp som uttryckligen skulle bestå av lojala personer, och en sådan lojalitet kunde inte uppvisas av någon lärare eller elev på SÄMUS. Gruppen fick till uppgift att formulera normerna för väl godkänd-gränsen, men eftersom gruppen ännu inte lyckats med detta företag, är frågan tills vidare bordlagd.

Som protest mot OMUS' odemokratiska tillvägagångssätt i betygsfrågan, genomförde eleverna vid SÄMUS i Göteborg en bojkott av undervisningen under fyra dagar i maj. En grupp av elever och lärare avsändes med ett överklagande till utbildningsdepartementet. Aktiviteten bland lärare och elever under dessa majdagar blev en manifestation av en totalt enig skola.

Som i så många andra skolsammanhang visar sig intressemotsättningen gå mellan dem som arbetar i skolan och de politiska-ekonomiska beslut som en byråkrati är satt att genomföra. Ca 3/4 av OMUS-sammanträdena med SÄMUS-ärenden har de senaste åren gällt betygsfrågan. OMUS har alltså insett sitt ansvar att som utomparlamentarisk (och korporativ) sammanslutning förvalta konkurrenssamhället, med dess krav på utbildning av människor med vassa armbågar.

Konflikten är inte konstig, om man ser på vilka lojaliteter som OMUS' 10 ledamöter är bundna av. Halva kommittén har musikhögskolorna som arbetsplats,

dvs. deras hjärta är hos denna musiklärarutbildnings konkurrerande ideal. Vidare har tre tunga byråer var sin representant – utbildningsdepartementet, skolöverstyrelsen och universitetskanslersämbetet. Vid behandling av SÄMUS-ärenden deltar dessutom en lärar- och en elevrepresentant från vår skola, men dessa kan omöjligen leva upp till den lojalitet mot OMUS, som avkrävs dem.

Den vidare utvecklingen av OMUS/SÄMUS-konflikten blir avgörande för SÄMUS' framtid. Kanske inte för ett SÄMUS som är en länk i försöket att genomföra LUK:s skolpolitiska ideal, men för ett SÄMUS som blivit ett begrepp för en alternativ musiklärarutbildning.

Efterskrift

Sedan ovanstående text skrevs har följande hänt:

Som en konsekvens av att utbildningsdepartementet med beslutsamhet önskar genomföra Den Nya Kulturpolitiken, ersattes OMUS med en ny kommitté den 1.10.1974. »OMUS» i texten ovan står alltså för »gamla OMUS».

Ett uttryck för departementets förändrade attityd i betygsfrågan är skrivningen i direktiven för den nya (1974 års) lärarutbildningskommittén: »Det framstår däremot som mindre angeläget med en gradering av dem som blir godkända. De sakkunniga bör mot bakgrunden av vad jag här anfört överväga frågan om betygssättningen i lärarutbildningen».